

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1634

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 986

Kitap Adı: Filibeli Ahmed Hilmi'de Yeni İlm-i Kelâm Düşüncesi

Book Title: New Scientific Theological Thought in Filibeli Ahmed Hilmi

ISBN: 978-625-5576-40-8

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255576408

Yazar | Author: Şahin KARA | orcid.org/0000-0001-5948-4597

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Editör | Editor: Prof. Dr. Fatih TOKTAŞ | orcid.org/0000-0002-3040-1249

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 287

Yayın Tarihi | Publication Date: Temmuz | July 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRCM | İslam teolojisi | Islam: theology

BISAC: RELO37030 | Din / İslam / Teoloji | Religion / Islam / Theology

THEMA: QRAM | İslamiyet: teoloji | Islam: theology

LC: BP166.7 | İslam – Modern savunular ve çağdaş kelam | Islam – Modern apologetics and theology

BIC: HRCM | İslam teolojisi | Islam: theology

Atf Bilgisi | Cite as: Kara, Şahin. *Filibeli Ahmed Hilmi'de Yeni İlm-i Kelâm Düşüncesi*. Fecr Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Filibeli Ahmed Hilmi'de Yeni İlm-i Kelâm Düşüncesi

Şahin KARA

Ankara 2025

Yazar Hakkında

Yazar, 1980 yılında Bayburt'ta dünyaya geldi. İlkokulu İstanbul Avcılar Cihangir İlköğretim okulunda, ortaokul ve liseyi Sabancı 50. Yıl Lisesinde okudu. Üniversite ve üzeri eğitimini ise sırasıyla:

* Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler önlisans bölümünden 2004'te mezun oldu.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Sanat Tarihi bölümünden 2007'de mezun oldu.

* Anadolu Üniversitesi/İşletme Fakültesi/İşletme bölümünden 2010'da mezun oldu.

* İstanbul Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/İlahiyat bölümünden 2018'de mezun oldu.

* Mersin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe Ve Din Bilimleri bölümü Tezsiz Yüksek Lisans 2022'de mezun oldu.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Temel İslam Bilimleri Kelam bölümü Tezli Yüksek Lisans 2025'te mezun oldu.

Hud Bekir, Meryem Hatice ve Elyesa Said isimli üç çocuğu vardır. Yazar halen Hatay'da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Dörtüyl Anadolu İmam Hatip Lisesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Yayınlar:

1. "Üss-i İslâm" Kitabı Özelinde Filibeli'nin Yeni Akâid Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme", Akademik Kelâm Yazıları – I (Yöntem, Metafizik, İman, Bilgi, Din, Ulûhiyyet, Nübüvvet, Ahlâk, Kötülük ve Yenilik), ed. Fethi Kerim Kazanç ve Zübeyir Üçtaş, Fecr Yayınları, Ankara 2023.

About the Author

The author was born in Bayburt in 1980. He completed his primary education at Istanbul Avcılar Cihangir Primary School, and his middle and high school education at Sabancı 50th Year High School. His university and postgraduate education are as follows:

* Anadolu University/Associate Degree in Social Sciences, graduated in 2004.

* Çanakkale Onsekiz Mart University/Faculty of Arts and Sciences/Department of Art History, graduated in 2007.

* Anadolu University/Faculty of Business Administration/Department of Business Administration, graduated in 2010.

* Istanbul University/Faculty of Theology/Department of Theology, graduated in 2018.

* Mersin University/Institute of Social Sciences/Department of Philosophy and Religious Studies, graduated with a non-thesis Master's Degree in 2022.

* Ondokuz Mayıs University/Institute of Graduate Studies/Basic Islamic Sciences/Kalam Department, graduated with a thesis-based Master's Degree in 2025.

He has three children named Hud Bekir, Meryem Hatice, and Elyesa Said. The author currently works as a Religious Culture and Ethics teacher at Dört Yol Anadolu Imam Hatip High School within the Ministry of National Education in Hatay.

Publications:

* "A Study on Filibeli's New Understanding of Creed in the Context of His Book 'Üss-i İslâm", Academic Kalam Papers - 1 (Method, Metaphysics, Faith, Knowledge, Religion, Divinity, Prophethood, Ethics, Evil, and Innovation), ed. Fethi Kerim Kazanç and Zübeyir Üçtaş, Fecr Yayınları, Ankara 2023.

Kitap Hakkında

Filibeli Ahmed Hilmi'de Yeni İlm-i Kelâm Düşüncesi

Çalışmamızda yeni ilm-i kelâm döneminin önde gelen düşünürlerinden birisi olan Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin kelâm düşüncesi ele alınmıştır. Çok yönlü bir mütefekkir olan Filibeli zamanındaki itikâdî, fikrî ve toplumsal sorunları teşhis etmiş ve bunlara yönelik çözüm önerileri getirmiştir. Bu çözüm yollarını da muhtelif konferanslar düzenleyerek, gazete ve dergi çıkararak, çok çeşitli kitap, makale türü yazılar kaleme alarak dile getirmiştir. Düşünürümüz kelâm metodu olarak eklektizm ve analiz anlayışına yer vermiştir.

Tezimizde yeni ilm-i kelâm döneminde gittikçe güçlenen ve yaygınlaşan inkârcı akımların İslâm dünyasına, özellikle Osmanlı coğrafyasına olumsuz etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda Müslüman mütefekkirlerin ve özellikle Filibeli'nin reddiye yazdığı bazı şahsiyetlerin eserlerine ve eleştirilerine temas edilmiştir. Filibeli özelinde ateizm, materyalizm, Darwinizm, pozitivism, sosyalizm, agnostisizm ve septisizm gibi inkârcı akımların tahlili ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmamızda usûl-i selâse denilen inanç esaslarının ilk kısmı ulûhiyyet bahsi, yani yüce Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları gibi meseleler incelenmiştir. Bu bağlamda Filibeli'nin marifetullah'ın mümkün olduğunu ileri sürdüğü ve Allah'ın varlığını enfüs ve âfâk diye bir sınıflamadan hareketle ispatlanmaya çalıştığı görülmüştür. Tezimizde tarih boyunca Allah'ı ispat ve tasvir ameliyesini en güzel şekilde yapan düşünürlerden birinin de, hiç şüphesiz Filibeli Ahmed Hilmi olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Filibeli'nin tevhîd anlayışını vahdet-i vücûd doktriniyle temellendirmeye giriştiği de tespit edilmiştir.

Araştırmamızda Filibeli'nin, kaza-kader ve bununla bağlantılı olarak teodise sorununu ele alış biçimine yer verilmiştir. Bu bağlamda irade ve hayr-şer meselesinin yanlış anlaşılmasının inançsal ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Filibeli, yeni ilm-i kelâm döneminin belirgin karakteristik bir özelliği olarak hür iradeye vurgu yapmış ve özellikle fatalizmi sert bir şekilde eleştirmiştir. Filibeli'nin hidâyet ve dalâlet ile ilgili bahislerde dinî metinlerin tevîl edilmesi gerektiğini savunduğu ortaya konmuştur. Ayrıca Filibeli, nübüvvet inan-

cını ve Hz. Peygamber'in enbiyanın sonuncusu olduğunu vurgulamış ve oryantalistlerin Hz. Peygamberle ilgili iddialarının asılsız ve temelsiz olduğunu belirtmiştir. O, sem'iyât bahislerinin izahında genelde rivayetlere dayanmış, kıyametin vukuu, haşr-neşr gibi meselelerin ele alınışında bilimsel olgulardan istifade etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Filibeli Ahmed Hilmi; Yeni İlm-i Kelâm; Vahdet-i Vücûd; Osmanlı Devleti; İnkârcı Akımlar

About the Book

New Scientific Theological Thought in Filibeli Ahmed Hilmi

In our study, the theological thought of Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, one of the leading thinkers of the new scientific theological period, was discussed. A versatile thinker, Filibeli diagnosed the religious, intellectual and social problems of his time and offered solutions to them. He expressed these ways of solutions by organizing various conferences, publishing newspapers and magazines, and writing article types of texts. Our thinker included eclecticism and analysis understanding as a method of theology.

In our thesis, the negative effects of the denialist movements that became increasingly stronger and more widespread in the new period of theology were investigated on the Islamic world, especially on the Ottoman geography. In this respect, the works and criticisms of Muslim thinkers and especially works of some of the personalities whom Filibeli wrote in refutation were touched upon. Analysis and evaluation of denialist movements such as atheism, materialism, Darwinism, positivism, socialism, agnosticism and skepticism were made, specific to Filibeli.

In this study, the first part of the principles of belief called Usul-i Selase, the subject of divinity, that is, issues such as the existence, unity and attributes of Almighty Allah, were examined. In this context, it has been seen that Filibeli claimed that marifatullah was possible and tried to prove the existence of Allah based on a classification as enfus and afak. In our thesis, it was pointed out that one of the thinkers who has done the most beautiful work of proving and describing Allah throughout history is undoubtedly Ahmet Hilmi of Filibe. It has also been determined that Filibeli attempted to base his understanding of monotheism on the doctrine of unity of existence.

In our research, Filibeli's approach to fate-destiny and the problem of theodicy in connection with this is included. In this context, attention is drawn to the negative consequences of misunderstanding the issue of will and good-evil in terms of belief and society. Filibeli emphasized free will as a distinctive characteristic of the new period of theology

and especially criticized fatalism harshly. It has been revealed that Filibeli defended the need to interpret religious texts in matters related to guidance and misguidance. In addition, Filibeli emphasized the belief in prophethood and that the Prophet Muhammad was the last of the prophets and stated that the claims of orientalist about the Prophet Muhammad were unfounded and baseless. He generally relied on narrations in explaining the subjects of the sky, and he made use of scientific facts in dealing with issues such as the occurrence of the apocalypse and resurrection.

Keywords: Filibeli Ahmed Hilmi; New Science of Kelam; Unity of Existence; Ottoman Empire; Denialist Movements

ÖN SÖZ

Kelâm bilimi, Yaratıcı'ya inanç başta olmak üzere insanların en temel inanç konularını işleyen dinsel bir disiplindir. Tarihsel süreç içerisinde insanların ve özellikle de Müslümanların akâid ile ilgili problemlerinin çözümü, bu bilimin sahasına girmiştir. Kelâmın iki ana kısmı vardır: Biri, amaçlarını ifade eden makâsîd, diğeri ise araçlarını ifade eden vesâildir. Kelâmcılar, fetihler yoluyla çeşitli toplumlar, inanışlar ve kültürlerle karşılaştıkça yeni durumlar ve farklı sorunlar ortaya çıktı. Bunlara bağlı olarak mütekellimler vesâil denilen araçlarda ve yöntemlerde güncellemelere girişerek inançsal sorunları çözmeye çalışmışlardır. Bu tarihi realitelere bağlı çözüm arayışları, h. II. yüzyıldan itibaren Mu'tezile kelâmıyla başlayarak daha sonra Ehl-i sünnet kelâm geleneğiyle günümüze kadar sürdürülmüştür.

Kelâm, İslâm inanç esaslarını aklî ve naklî delillerle ispat, izah ve savunmayı amaçlayan bir ilim dalıdır. Bu bilim dalı misyonunu, tarih içerisinde etkin ve dinamik bir şekilde devam ettirmiştir. Fakat son asırlara gelindiğinde, muhtelif sebeplere ve koşullara bağlı olarak farklı bir durum ortaya çıkmış; gerek İslâm dünyasında gerekse Osmanlı coğrafyasında inkârcı akımların saldırıları artmış ve Müslümanların itikâdını tehdit eder hale gelmiştir. Bu koşullar ve ortam yeni bir kelâm anlayışının geliştirilmesini gerekli kılmış ve bu doğrultuda çözüm üretme konusunda mütekellimleri harekete geçirmiştir. Dolayısıyla onlar, bir yandan art arda yeni ilm-i kelâm konularıyla ilgili yazılar kaleme almışlar, öte yandan yeni öneri ve fikirler sunmaktan da geri kalmamışlardır.

Yakın dönemde Avrupa'daki Aydınlanma hareketleri sonrası başlayan fikirsiz hareketlilik İslâm toplumlarını da derinden etkilemiştir. Bu akımların seküler tarzda dine ve inanca saldırması ve sömürgecilik yoluyla İslâm toplumlarını tehdit eder hale gel-

mesi, dünyanın çeşitli yerlerindeki âlimlerini bunlara ilmen ve fikren cevap vermeye sevk etmiştir. İnanç esaslarına, özellikle Tanrı ve ulûhiyyet inancına saldırımları neticesinde cevap verilmesi gereken bu itikâdî meselelerin kelâm biliminin içerisinde yer alması kelâmcılara müstesnâ ve ayrı bir görev yüklemiştir. İşte tarihsel süreçte duyulan gereksinimlere ve değişen koşullara binaen yeni ilm-i kelâm hareketi doğmuştur.

Tezimizde Filibeli özelinde yeni ilm-i kelâm hareketine niçin ihtiyaç duyulduğu sorunu incelenmiştir. Ona göre, pozitivism, materyalizm gibi akımların güçlenmesi insanlığı manevî boşluğa sürüklemiş, duyular ötesini reddeden bu akımlar insanlık, din ve maneviyat yerine herhangi bir şey ikame edemedikleri için bu boşluğu dolduramamıştır. Bu durumu fark eden Filibeli çağın anlayışına uygun yeni bir kelâm ikame etmeye çabalamış ve bunu döneminin koşulları ve gereksinimleri altında kısmen de olsa başarmıştır.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi Osmanlı coğrafyasında zuhur eden yeni ilm-i kelâm hareketi savunucularından ve kurucularından birisidir. Çalışmamızda düşünürümüz Ahmed Hilmi'nin hayatı, onun döneminde ortaya çıkan yeni ilm-i kelâm hareketi, onun bu hareket içindeki konumu, kelâm metodu, inkârcı fikir akımlarının temsilcileriyle girdiği tartışmaları ve onun bunlara karşı verdiği mücadelenin açığa çıkarılması düşünülmüştür.

Ayrıca tezimizde mütefekkirimizin vahdet-i vücûd düşüncesi ve bunun kelâm anlayışına etkisi, Batı taklitçiliğine karşı çıkışı, İslâm felsefesiyle Batı felsefesi arasında zaman zaman uzlaşma yolları araması, ulûhiyyet tasavvuru, isbat-ı vacib delillerine başvurması, teodise-kader ilişkisine bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, giriş, dört ana bölüm ve sonuç bölümü olmak üzere altı kısımdan oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmamızın problem durumu, araştırmamızın amacı ve önemi, araştırmamızın

kapsamı ve sınırlılıkları, araştırmanın varsayımları, araştırmanın yöntemi, araştırmanın literatürü gibi başlıklara yer verilmiştir.

Birinci bölüm yeni ilm-i kelâm dönemi içinde Filibeli'nin konumuna hasredilmiştir. Bu bölüm, yeni ilm-i kelâm dönemi ve Osmanlı son döneminde yeni arayışlar ve ayrıca bunların Filibeli'ye yansımaları üzerinden ele alınmıştır.

İkinci bölümde, inkârcı akımlar ve Filibeli'nin bunlara itirazlarına yer verilmiştir. Müslüman mütefekirlerin ve Filibeli'nin reddiye yazdığı bazı şahsiyetler ve eserlerinden önemli varsaydığımız sekiz tanesi seçilerek incelenmiştir. Ayrıca Filibeli'nin eleştirdiği inkârcı akımlardan altı fikir akımı özellikle mercek altına alınıp Ahmed Hilmi'nin bunlara yönelik tenkitlerine temas edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Filibeli'nin ulûhiyyet anlayışı ve Allah'ın sıfatları meselesi ele alınmış, ayrıca konuyla münasebeti itibarıyla, İslâm âlimlerinin isbât-ı vâcib delilleri ve Filibeli'nin bu delillere bakışı sunulmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, Filibeli'nin ulûhiyyet dışındaki diğer imanî ve kelâmî konulara yaklaşımı; kader-kaza ve teodise konuları, usûl-i selâseden olan nübüvvet ve sem'ıyyât bahisleri üzerinden ortaya konup analiz edilmiştir.

Sonuç kısmında ise Filibeli'nin yeni ilm-i kelâm düşüncesi tahlil ve değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Filibeli'nin fikir dünyasının yeni ilm-i kelâm döneminin nasıl etkilediği özgün yönleriyle ortaya konmuştur. Ahmed Hilmi'nin yeni ilm-i kelâm anlayışına getirdiği yeniliklere örneklerle işaret edilmiştir.

Tez çalışmam boyunca beni yalnız bırakmayan her türlü desteği gösteren danışmanım Prof. Dr. Fethi Kerim Kazanç hocam'a, olumlu eleştiri ve katkılarından dolayı değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Faruk Sancar ve Doç. Dr. Muzaffer Barlak hocalarıma, ayrıca Fethi hocam'ın kurduğu "Kelâm Atölyesi"ndeki tüm arkadaşlarıma bana yardımlarını ve desteklerini esirgemedikleri için teşekkürü bir borç bilirim. Bunların yanında eserin kitaplaşma süre-

cinde her zaman yanımda olan, son okumaları yapan ve yaptığı düzeltmelerle kitapla ilgili yönlendirmelerde bulunan çok değerli hocam Fatih Toktaş'a çok teşekkür ediyorum.

Şahin KARA
Hatay 2025

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	11
ÖN SÖZ	23
SİMGELER VE KISALTMALAR	31
GİRİŞ	33
1. Araştırmanın Problem Durumu	33
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	34
3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	35
4. Araştırmanın Varsayımları	36
5. Araştırmanın Yöntemi	37
6. Araştırmanın Literatürü	38

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ İLM-İ KELÂM DÖNEMİ İÇİNDE FİLİBELİ'NİN KONUMU.....	41
1.1. Yeni İlm-i Kelâm Dönemi	41
1.2. Osmanlı Son Döneminde Fikri Arayışlar ve Yeni İlm-i Kelâm Anlayışı	51
1.3. Filibeli'nin Yetiştirdiği Fikri Ortam ve Filibeli'ye Yansımaları	58
1.3.1. Filibeli'nin Kelâm Metodu ve Önerileri.....	64
1.3.1.1. Analiz Metodu ve Eklektisizm	64
1.3.1.2. İctihad	66
1.3.1.3. Bilimsel Bakış Açısı ve Akılcılık	66
1.3.1.4. Savunmacı Apoloji Metodu/Reddiye Kelâmı.....	67
1.3.1.5. Objektif Bakış Açısı ve Mutedil Bir Uslûp.....	68
1.3.1.6. Mezhepler Üstü Bütüncül Bakış Açısı	69
1.3.2. Filibeli'nin Düşün Dünyası.....	69
1.3.2.1. Spiritüalizm	69
1.3.2.2. Vahdet-i Vücûd.....	72
1.3.2.3. Gazetecilik (Siyaset-Muhalefet).....	73
1.3.2.4. Yenilik ve İlerleme	73
1.3.2.5. İttihad-ı İslâm/İslâmcılık/İttihad-ı İctimaî-i İslâm	74
1.3.2.6. Edebî Yönü	75
1.3.2.7. Organizatörlüğü/Aktivist Yönü/Yardımseverliği.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

İNKÂRCI AKIMLAR ve FİLİBELİ’NİN İTİRAZLARI	77
2.1. Müslüman Mütefekkirlerin ve Filibeli’nin Reddiye Yazdığı Bazı Şahsiyetler ve Eserleri	83
2.1.1. Louis Büchner (ö. 1899)	83
2.1.2. Bahâ Tevfik (1884-1914).....	86
2.1.3. Ahmed Nebil (ö. 1945)	88
2.1.4. Ernst Haeckel (ö. 1919)	88
2.1.5. Celal Nuri İleri (ö. 1936)	96
2.1.6. Reint Pieter Anne Dozy (ö. 1883).....	99
2.1.7. Abdullah Cevdet (ö. 1932).....	100
2.1.8. Bernard Carra de Vaux (ö. 1953).....	109
2.2. Filibeli’nin Eleştirdiği İnkârcı Akımlar	114
2.2.1. Ateizm.....	114
2.2.2. Materyalizm ve Mekanizm.....	117
2.2.3. Darwinizm	120
2.2.4. Pozitivizm	123
2.2.5. Agnostisizm, Septisizm ve Kritisizm	125
2.2.6. Sosyalizm	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİBELİ’NİN ULÛHİYYET ANLAYIŞI	135
3.1. Filibeli’de Allah’ın Varlığı Meselesi ve Öne Sürülen Şüpheler	136
3.2. Filibeli’ye Göre İnsan İdraki ve Tabiat Kanunları Açısından Marifetullah’ın İmkânı	139
3.3. Filibeli’de Allah’ın Sıfatları ve Tanrı Tasavvurları	147
3.3.1. Allah’ın Sıfatları	147
3.3.2. Teşbih Anlayışı	150
3.3.3. Tenzih Anlayışı	159
3.3.4. Tevhid Anlayışı ve Vahdet-i Vücut Doktrini	162
3.4. İslâm Âlimlerinin İsbât-ı Vâcib Delilleri ve Filibeli’nin Bu Delillere Yaklaşımı	169
3.4.1. Fıtrat Delili	173
3.4.2. İnâyet (Gâye ve Nizam) Delili.....	175
3.4.3. Hudûs Delili	177
3.4.4. İmkân Delili	181

3.4.5. Fazilet ve Ahlâkî Düzen Delili.....	182
3.4.6. Hareket Delili.....	183
3.4.7. Kabûl-i Âmme (İtikâd-ı Âmme veya Tarih-i Beşer) Delili	185

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİLİBELİ’NİN DİĞER BAZI KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ.....	191
4.1. Filibeli’de Kaza ve Kader Anlayışı ve Teodise Sorunu.....	191
4.1.1. Determinizm, Fatalizm ve Hürriyyet	191
4.1.2. Hayır-Şer Kavramı ve Teodise	200
4.1.3. Kader ve Hayr-Şer Bahislerinin İçtimâî Sonuçları.....	209
4.1.4. Hidâyet-Dalâlet Meselesi	211
4.1.5. Filibeli’nin Yanlış Kader Telakkîsini Eleştirisi.....	217
4.2. Filibeli’de Nübüvvet İnancı	227
4.3. Filibeli’de Sem‘iyyât İnancı	241
4.4. Filibeli’nin İman-Amel İlişkisi ile Tekfir-Bidat Anlayışı	252
SONUÇ	255
KAYNAKLAR.....	265
EKLER	283
DİZİN.....	285

SİMGELER VE KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
ASEAD	: Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin/ibn
C.	: Cilt
çev.	: Çevirmen/Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
FSM	: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmalar Merkezi
KADER	: Kelam Araştırmaları Dergisi
LEE	: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
nşr.	: Neşreden
OMU-EFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: Ölümü/Ölüm Tarihi
PAUİFD	: Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfadan sayfaya
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik/Tahkik eden
vd.	: ve diğerleri (dipnotlarda ikinci ve diğer yazarların yerine)
Y.	: Yayın/Yayınları/Yayıncılık/Yayınevi
YL	: Yüksek Lisans (Tezi)

